

listična šola« ni bila posebno uspešna, saj je družbeni sistem, ki naj bi se reproduciral s šolanjem, na koncu razpadel. Seveda je treba poudariti, da je ta sodba res groba in neanalitična in zato bi bil ugovor zaradi zamenjave vzrokov in posledic povsem utemeljen. Če to trditev vzamemo kot hipotezo in z vsemi pridržki zatrdimo njeno možno resničnost, je mogoče nanjo navezati več nadaljnjih tez, ki pa jih najbrž še zlepa nihče ne bo končno veljavno dokazal. Tako bi bilo mogoče reči, da so učenci – torej vsi tisti, ki so bili socializirani v socialistične državljane – pokazali in nemara dokazali, da socialistična vzgoja ne more biti uspešna tako, da bi učenci nauke socializma vzeli za svoje. Sklep, izveden iz take teze, bi bil lahko tudi sodba o »nenaravnosti« in nesprejemljivosti socializma ali kaj podobnega. Druga hipoteza bi lahko bila drznejša posplošitev, da s sredstvi šolanja sploh ni mogoče realizirati tako imenovanih vzgojnih smotrov tako, da bi izobrazili natančno ali vsaj približno takšne osebnosti, kakršne smo si zamislili. V območjih različnih izpeljav, ki jih tu nakazujemo, je mogoče najti množico formulacij, ki se vpisujejo v področje, ki ga poimenujmo pedagoška fantazmagorika. Le-ta meri na cilje, ki jih pogosto izreka v formulah proizvodnje »človeka« ali »osebnosti«, ³ te pa se navadno končajo v logičnih slepih ulicah in nerešljivih paradoksih.⁴

Torej se lahko vprašamo, zakaj je bilo sploh treba šolo, ki smo jo podedovali od socializma, reformirati? Odgovor, ki je na dlani, pravi, da je šola samo del sistema, ki ga razumemo kot družbo. Če se torej spremeni »družba«, je jasno, da se morajo potem spremeniti tudi njeni subsistemi – jasno ne nazadnje tudi šolstvo. Toda takšno »načelo« ustvarja videz, da so stvari bolj preproste, kot dejansko so. V družbah s socialističnim redom, torej v mnogih deželah, ki se jih je tako ali drugače dotaknila proletarska revolucija, je bilo šolstvo pogosto predmet velike pozornosti države, saj so ga marsikje vzpostavili šele po revoluciji in ga tudi odprli najširšim slojem. Ob vseh pridržkih glede na ideološko komponento je mogoče reči, da je šolstvo v socializmu opravljalo ne tako zelo različno vlogo kot šolstvo na Zahodu, in je, dokler je trajalo, bilo instrument reprodukcije skupnosti, ki so jo označeva-

³ Seveda je jezik tovrstne pedagogike metaforičen in obvezno deontološki. Tako je na primer Janez Svetina (1990) v knjižici, ki naj bi bila kritika socialistične šole in načrt šole za prihodnost, uporabljal izraze, kot so »oblikovati«, »pomagati«, »kultivirati« ipd. učenca v »osebnost, ki bo«, npr. »znala sobivati v harmoniji z drugimi in naravo«.

⁴ Tu spomnimo na paradoks, ki smo ga v eni variaciji omenili že prej. Vzemimo zelo priljubljeno formulo o šoli, ki naj vzgaja »svobodne osebnosti«. Dosledno logično vzeto, bi se torej učenec lahko svobodno odločil tudi za to, da ne bo »svobodna osebnost«. Če bi pristal na to, da bo »svobodna osebnost«, bi se potemtakem nesvobodno podredil zahtevi vzgojitelja. Če ravna svobodno, je torej nesvoboden, in če ravna nesvobodno, je svoboden.